

สรุปและอภิปรายผล

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นปราชญ์บุคคลที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ และควรจัดได้ถือเป็นแบบอย่างในการประกอบคุณงามความดีบำเพ็ญประโยชน์แก่ ประเทศชาติ และเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง สมควรจะต้องจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ ไทย ทั้งนี้เนื่องจากท่านคลุกคลีเกี่ยวข้องกับนิเวศของบริหารงานการศึกษาของชาติ เป็นระยะเวลายาวนาน ตลอดชั่วอายุรับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ โดยเคย ดำรงตำแหน่งสำคัญต่าง ๆ ต่อเนื่องตามลำดับนับตั้งแต่ พ.ศ. 2474 ครบจนกระทั่ง 2512 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เกิดเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2449 ณ บ้านถนนอัมรินทร์ กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรชายคนเดียวของเจ้าพระยาพระเสด็จ สุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) อดีตเสนาบดีกระทรวงธรรมการและ ท่านผู้หญิงเสงี่ยม พระเสด็จสุเรนทราธิบดีเป็นมารดา

ระหว่าง พ.ศ. 2458-2461 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับราชการ เป็นมหาดเล็กรับใช้ รับราชการฉลองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวในพระบรมมหาราชวังเป็นเวลา 6 ปีเศษ จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณ เมตตาอบรมสั่งสอนทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ได้รับพระราชทานรางวัลประสบการณ์ ซึ่งล้วนมีคุณค่าสูงยิ่งต่อชีวิต ทำให้หม่อมหลวงปิ่น รักและเห็นคุณค่าของขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ต่างต่าง ๆ เพราะได้คลุกคลีใกล้ชิดในแวดวงวังหลวงตลอดเวลาเยาว์วัย ในช่วงที่สามารถเข้าใจจดจำประสบการณ์และเกิดการสังสรรค์สนทนากัน บังเกิดความจงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์ตลอดจนพระบรมราชจักรีวงศ์ฝังแน่นอยู่ในจิตใจ หุ่นเทกกำลัง กำลังสติปัญญาเพื่อสนองพระมหากรุณาธิคุณตลอดมา

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เริ่มการศึกษาที่บ้านโดยมีครูมาสอน และภายหลัง เข้าเรียนในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย จนกระทั่งจบชั้นมัธยมปีที่ 3 จึงได้ย้ายไป เข้าเรียนที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพื้นฐานการศึกษา กระบวนการอบรมและความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา ณ โรงเรียนแห่งนี้ตั้งแต่เยาว์วัย เป็นปัจจัย

สำคัญประการหนึ่งอันนำมาซึ่งแนวคิดทางการศึกษา ตลอดจนบุคลิกภาพของหม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล ในกาลต่อมา กล่าวคือเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง ดำรงพระเกียรติยศในตำแหน่งสมเด็จพระพุทธราชา โค้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง โรงเรียนขึ้นในพระราชวังสราญรมย์ชื่อว่า "โรงเรียนพุทธราชา" เพื่อให้การศึกษาแก่ เหล่ามหาดเล็กของพระองค์และทรงจัดการศึกษาคณะด้วยพระองค์เองเป็นการทดลอง ครั้งเมื่อทรงสร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้นจึงย้ายนักเรียนมหาดเล็กเข้าหลวงเดิม ไปเรียน โดยการจัดการศึกษานั้นเป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนประจำรับเฉพาะนักเรียนกินนอน และเพื่อให้เห็นถึงสภาพพื้นฐานทางการศึกษาที่ท่านได้รับการหล่อหลอม ปลูกฝัง บุคลิกภาพตั้งแต่เยาว์วัย ให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้วิจัยเห็นสมควรอัญเชิญพระราชบันทึกเรื่องโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ดังนี้

สำหรับโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ข้าไม่เป็นที่ห่วงการปั้นนักเรียน ชั้นมัธยมให้เป็นเหตุคาเหมือนกันหมดทุกคน โคละแถมกันคนละ หลายพันคะแนนเท่าการสร้างเด็กหนุ่มที่ขยันขันแข็งและสะอาด ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เตรียมพร้อมที่จะรับภาระต่าง ๆ ซึ่ง จะมีมาในอนาคต ข้าไม่ต้องการนักเรียนตัวอย่างที่สองได้โค คณะชั้นผู้เกียรติยศนิยมทุก ๆ ครั้ง ข้าไม่ต้องการคำขวัญที่ เคินโค ที่ข้าอยากโคนั้นคือเยาวชนที่เป็นสุภาพบุรุษ หรือสัตย์สุจริต มีอุปนิสัยใจคอดี และข้าจะไม่โคทุกเสวโคเลย ถ้าเจอรายงาน ว่าเด็กคนหนึ่งเขียนหนังสือโคสุดอง คิคโคเคอขอโคไม่เป็นโคและ โม่รู้วิชาเรขาคณิตโคเลย ถ้าข้ารู้ว่าเด็กคนนั้นโคศึกษาพอที่จะรู้ว ความเป็นลูกผู้ชายโคอะไร และขีแยโคอะไร ข้าโคอยากโคโยน "คนฉลาด" บนอีกวา ปัญหาหมหัวเอาตัวโครอด สิ่งโคขาของการ ในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงโคคือ โคการศึกษาโคเป็นโครองทำให้ เด็กโคเป็นโคเยาวชนโคที่น่ารัก และโคเป็นโคพลโคเมืองโคดี โม่โคไรโคหลายโคบุคลิกภาพ เสียหมดโคโดยบรรทุกโคหลักสูตรโคและโคระบบโคการโคต่าง ๆ ลงโคไป โคขาโค การโคให้โคการศึกษาโคเป็นโคสิ่งโคที่โคตั้งโคงาม โจนโคให้โคเด็กโคที่โคออกโคไปโคแล้วโคหวนโคกลับ มาโคคิดโคถึงโคในวันโคขางโคหนาโคควโคความโคภาคโคภูมิใจ ขอโคข่าโคเอาโคโรงเรียน โคของโคข้าโคไปโคเปรียบโคกับโคโรงเรียนโคอื่น เพราะโคมีโคจุดโคหมายโคต่างโคกัน ถ้าโค

อยากจะใ้โรงเรียนธรรมดาเพียงหลังหนึ่ง สร้างเป็นโรงเรียน
ไปมาจะไม่ดีกว่าหรือ จะสร้างโรงเรียนกินนอนขึ้นมาทำไม¹

ขณะที่เรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ 5 ได้เข้ารับราชการเป็นนักเรียนมหาดเล็ก
รับใช้รุ่นแรก จึงไม่ได้เรียนที่โรงเรียนอีก และต่อมาในปี พ.ศ. 2464 มีพระบรม
ราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ได้รับทุนของกระทรวงธรรมการ เดินทางไปศึกษาวิชา
โบราณคดีวันออกใหม่มหาวิทยาลัยออกฟอร์ด ประเทศอังกฤษ โดยเรียนวิชาภาษา
สันสกฤต ภาษาบาลี ประวัติวัฒนธรรมภาคตะวันออกและวิชาครู โดยท่านได้รับ
ปริญญาตรีเกียรตินิยมทางภาษาสันสกฤตเมื่อปี 2471 และได้ศึกษาต่อทางวิชาครู
เพิ่มเติมอีก 1 ปี ในปี พ.ศ. 2474 เมื่อสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาโททางอักษร
ศาสตร์จากมหาวิทยาลัยออกฟอร์ดแล้วก็เดินทางกลับประเทศไทย

เมื่อหม่อมหลวงปิ่น มาลากุลกลับประเทศไทย ก็ได้เริ่มต้นชีวิตราชการใน
กระทรวงศึกษาธิการ และดำเนินชีวิตในกระทรวงนี้มาโดยตลอด ทรราชจนเกษียณอายุ
ราชการ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2474 ในตำแหน่งอาจารย์ประจำกองแบบเรียน ปีต่อมา
ย้ายไปเป็นอาจารย์ประจำคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2477
ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยมในคณะอักษรศาสตร์และ
วิทยาศาสตร์และรักษาการในตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวังอีกด้วย
พ.ศ. 2480 ได้เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ในระหว่าง พ.ศ. 2485-2489 ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา ท่านได้รับตำแหน่ง
สูงสุดทางด้านข้าราชการประจำในกระทรวงศึกษาธิการ เป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
เมื่อ พ.ศ. 2489 ซึ่งท่านได้ดำรงตำแหน่งนี้เป็นระยะเวลา 11 ปีเศษ (พ.ศ. 2489-
2500) ในปี พ.ศ. 2500 ท่านลาออกจากราชการเพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมือง

¹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชบันทึกภาษาอังกฤษ
เรื่องโรงเรียนมหาดเล็กหลวงของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทาน
แก่เสนาบดีกระทรวงธรรมการ แปลเป็นภาษาไทยโดย ม.ล.ปิ่น มาลากุล. (กรุงเทพฯ
: อมรินทร์การพิมพ์, 2524.) (ไม่ปรากฏเลขหน้า) (คณะนักเรียนเก่าโรงเรียนใน
พระบรมราชูปถัมภ์จัดพิมพ์น้อมเกล้าถวายพระราชกุศลในการทอดกฐินวัดตะเคียนคู่
อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี วันอาทิตย์ที่ 8 พฤศจิกายน 2524)

ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ สืบเนื่องต่อมาในคณะรัฐบาลจนกระทั่งวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2512 จึงพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รวมเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่งนี้ติดต่อกันเป็นเวลา 12 ปี พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการครั้งนั้น ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภาตลอดมาตามรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511

ตลอดชีวิตเขาวัววัยในการปฏิบัติหน้าที่นักเรียนมหาดเล็กรับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในวังหลวงทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับมรดกทางขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ความใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์อัน เป็นเหตุให้เกิดความจงรักภักดีในพระราชวงศ์จักรี ได้รับการปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของการประพันธ์ ได้รับแนวความคิดในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนประสบการณ์ระหว่างเป็นนักเรียนเสือป่า ได้มีส่วนหล่อหลอมอุปนิสัยของท่าน ให้มีความอดทน ซื่อสัตย์ เพียรพยายาม รับผิดชอบต่อหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝึกทางด้านจิตใจให้ใฝ่ความดีงาม ไม่เห็นแก่ตัว และพื้นฐานการศึกษาในประเทศอังกฤษก็มีส่วนส่งเสริมให้ท่านได้รับการฝึกหัดทางความคิดตลอดจนประสบการณ์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางซึ่งท่านได้นำมาพิจารณา เปรียบเทียบหาข้อดีข้อเสียอันนำมาสู่แนวคิดในการพัฒนาประยุกต์ใช้กับการบริหารงาน สร้างสรรค์กิจการงานการศึกษาของประเทศ ประกอบกับอุปนิสัยส่วนตัวของท่านอีกหลายประการ เช่นความซื่อสัตย์สุจริต สุภาพ เรียบร้อย การชอบเดินทางท่องเที่ยว เชื้อถาวรศึกษาและศึกษาหาความรู้อยู่เป็นนิจ การรักและชื่นชมในงานการประพันธ์และการละคร ตลอดจนมีความสนใจทางคณิตศาสตร์ กล่าวได้ว่าคุณลักษณะเหล่านี้ทำให้หม่อมหลวงปิ่น ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำทางการศึกษา ซึ่งมีความสำคัญและได้รับการยกย่องในเกียรติคุณของท่าน ด้วยมีความสำนึกที่ประกอบด้วยเหตุผล มีความละเอียด รอบคอบ มีความคิดที่ชัดเจนในสิ่งต่าง ๆ อย่างแท้จริง ก่อนจะลงมือปฏิบัติหรือพัฒนากิจการงาน อีกทั้งท่านยังมีความยึดมั่นในหลักประเพณีนิยม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญประการหนึ่ง อันนำมาสู่แนวคิดและบทบาททางการศึกษาของท่าน

จากการค้นคว้าวิจัยครั้งนี้ พบว่าสภาพการณ์แวดล้อมพื้นฐานซึ่งเป็นเสมือน
 เบ้าหลอมต่อการถ่ายทอดสิ่งสมควรรู้สึกนึกคิดอยู่ในตัวท่านเป็นเวลานานปรากฏเป็น
 บุคลิกภาพ สติปัญญา ความสามารถ การรู้จักปรับตัว การยอมรับความเปลี่ยนแปลง
 ความยึดมั่นในค่านิยมบางอย่างของสังคม หรือกล่าวโดยสรุปประมวลว่ากระบวนการเรียนรู้
 ที่ท่านได้รับมาตั้งแต่ยังเยาว์วัยโดยมีครอบครัว เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญ
 ที่ส่งผลในการกำหนดความรู้สึกนึกคิด บทบาทพฤติกรรมต่าง ๆ ในกาลเวลา
 ต่อมากล่าวคือ ท่านเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี บิดาของท่านได้ผูกพันและ
 เกี่ยวข้องด้านการบริหารการศึกษาของชาติในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวในการจัดการศึกษาให้เป็นระเบียบแบบแผนด้วยความซื่อสัตย์และปรีชาสามารถ
 ยิ่ง ดังนั้นหม่อมหลวงปิ่นจึงได้รับถ่ายทอดปลูกฝังความรู้สึกนึกคิดเจริญรอยตามบิดาตั้งแต่
 เยาว์วัยโดยไม่รู้ตัว คอย ๆ ซึมซับแนวทางแห่งความเป็นครู เป็นนักการศึกษาตลอดช่วง
 ชีวิตเยาว์วัย ต่อมาเมื่อบิดาได้สิ้นชีวิตลงแล้ว ขณะที่หม่อมหลวงปิ่นยังมีอายุเพียง 12 ปี
 เศษ บุคคลที่หม่อมหลวงปิ่นได้ยึดเป็นหลักมั่น พยายามเจริญรอยตามต่อบิดาคือ
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราช
 ทานพระมหากรุณาธิคุณแกหม่อมหลวงปิ่นเป็นล้นพ้น ดังปรากฏอย่างชัดเจนจากพระราช
 คำรัสรับสั่งตอบหม่อมหลวงปิ่นเมื่อท่านกราบบังคมทูลว่า "คุณพ่อเสียแล้ว" พระองค์ทรง
 พระเมตตารับสั่งว่า "ไม่เป็นไร ข้าจะเป็นพ่อให้เจ้าเอง" อีกทั้งยังทรงพระราชทาน
 เงินเลี้ยงชีพให้แก่ท่านผู้หญิงเสงี่ยม เดือนละ 600 บาท ตลอดรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดยนัยนี้หม่อมหลวงปิ่นจึงได้รับประสบการณ์และบทเรียนที่ได้เรียนรู้จากการ
 รับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทในราชสำนักตั้งแต่เยาว์วัย เป็นมรดกที่มีค่าสูงยิ่ง เป็น
 เสาหลักที่ฝังแน่นอยู่ในจิต ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณให้ใ
 กระทำแต่ความดี หากเพียรบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองในกาลต่อมา
 จากการค้นคว้าหลักฐานจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยแนวคิดและบทบาททางการ
 ศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุลครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นับเป็น
 แบบอย่างของความกตัญญูกตเวทีและเทิดทูนพระบารมีในล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 ที่นับว่า
 สูงยิ่ง และปฏิบัติยิ่งกว่าผู้ใดจะพึงกระทำได้อย่างสม่ำเสมอและสงบเสงี่ยม เช่นท่าน
 ทรายจนกระทั่งปัจจุบันแม้ว่าจะล่วงเลยถึง 87 ปีแล้ว พันจากภาระหน้าที่รับผิดชอบ

งานในกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ยังได้ทุ่มเทอุทิศชีวิตถวายแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ว่าท่านจะได้รับเชิญให้ไปพูดที่ไหน หรือเขียนอะไร ท่านจะระลึกถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เสมอเป็นนิจ ดังท่านได้แสดงออกทางกวีนิพนธ์ว่า

ประพันธ์พจน์รจนาวารุณี
เพราะว่ามีกตัญญูอย่างแรงกล้า
ฉลอง เบื้องบาททรงสองครามา
พระมหาธีรราชของชาติไทย

ตลอดจนเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างตอเนื่องสืบจนปัจจุบัน อนึ่ง เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้มีพระราชกระแสคำสั่งรับสั่งให้หม่อมหลวงปิ่นเข้าไปเฝ้า เพื่อกราบบังคมทูลเรื่องการศึกษา ทรงเป็นห่วงบ้านเมืองและทรงกำชับหลายครั้งว่าขออย่าให้กิจการการศึกษาไป หม่อมหลวงปิ่นได้กราบบังคมทูลรับรองว่าจะไม่ทิ้งการศึกษาตามที่ทรงมีพระราชคำสั่งชอรอง และได้ยึดมั่นเป็นปณิธานแน่วแน่มั่นคงสืบต่อมาตลอดชีวิตราชการในกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชก็ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ตลอดมา ทั้งยังได้ทรงมีพระเมตตาพระราชทานนำสงกรานต์แก่ท่านติดต่อกันหลายปีตราบจนปัจจุบัน ท่านระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง ดังท่านได้ประพันธ์ไว้ในกวีนิพนธ์ว่า

ขออายุพรปีใหม่ในวันนี้
ศกสองหาหนึ่งสี่ศักราช
ขอให้ท่านเป็นสุขทุกเวลา
ให้สมความปรารถนาทุกสิ่งไป
โชนใจว่าป็นี่ดีมา
คงดูจากประวัติศสตร์ เป็นข้อใหญ่
เรื่องสำคัญหลายเรื่องของเมืองไทย
เสมือนเวียนมาใหม่ในรอบปี
คู่ประวัติในรัชกาลที่หา
การศึกษา เริ่มกันขมื่นขมิ
มาบัดนี้บรรจบครบรอบปี
จากวันที่ตั้งโรงเรียนหนังสือไทย
พระปิยมหาราชานัน
พระราชทานของขวัญทันสมัย

คือสิทธิมนุษยชนของคนไทย
ที่จะได้ศึกษาทั่วหน้ากัน
คู่ประวัติในรัชกาลที่หก
พุทธศกสองสี่หกสิมัน
ครบห้าสิบปีดวงคำนวนวัน
เมื่อกฎหมายสำคัญประกาศมา
พระราชทานดวงใจให้แกชาติ
คือพระราชบัญญัติประถมศึกษา
เกิดโรงเรียนทั่วประเทศเจตนา
สร้างรากฐานประชาธิปไตย

ชอกราบบังคมบรมบาท

ภูมิพลมหาราชาสมบัติ,
อันพระองค์ทรงชุบชีวิตคนไทย
คำนวนใดครบยี่สิบห้าปี
ประชาชนคนไทยใครมเป็น
พระทรงเป็นนัครสุวรรณกันเกศ
การศึกษาประชาชนไคคุณลิต
ควย เคะพระบารมีนคคุมครอง
รูสำนึกระลึกคุณสามกษัตริย์
จึงใครจัดคอกุติมเจดิมฉลอง
ควยการพิมพ์เรื่องเกาเขาท่านอง
ถายของทีหะนุณอมมา
เขียนเมื่อปีสองสี่แปดเกานัน
เมื่อเริ่มเห็นนัครสุวรรณกันเกศ
ท่านผู้อานอาจเปรียบเทียบเวลา
ยี่สิบห้าปีเปลี่ยนไปฉันใด

แล้วช่วยกันจรรโลงการศึกษา

เจริญรอยพระบาทสามสมัย
ควยควงจิตร์กุราชยรักชาติไทย
รักความดีทีใดสุะสมมา
ขออวยพรปีใหม่ในวันนี้
ศกสองหาหนึ่งสี่คีนักหนา
ขอใ้ทานเป็นสุขทุกเวลา
ให้สมความปรารถนาทุกสิ่งเอย²

² ปิ่น มาลากุล, การศึกษาของไทยในปัจจุบัน 2489 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2514), หน้าค่านำ.

สืบเนื่องจากพื้นฐานทางการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ที่ท่านได้รับมา ตั้งแต่เยาว์วัย ทักษะกลางบุคคลและสภาพแวดล้อมที่ล้วนเอื้ออำนวยให้หม่อมหลวงปิ่น ก้าวเข้ามาเป็นผู้นำทางการศึกษา ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการสร้างสรรค์ผลงานทางการศึกษามากมาย ทั้งที่ใดกล่าวข้างต้นแล้ว จนกระทั่งทำให้ท่านได้รับการยอมรับ และยกย่องให้เป็นปราชญ์บุคคลและบุคคลดีเด่นของชาติ สาขาพัฒนาการศึกษา ประจำปี พุทธศักราช 2530 จากคณะกรรมการเผยแพร่ผลงานดีเด่นของชาติ ในคณะกรรมการ ส่งเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี และได้รับพระราชทาน เหรียญคุณภวีมาลา เข็มศิลปวิทยาในสาขาศึกษาศาสตร์อันเนื่องมาจาก

"...ได้แสดงให้เห็นเป็นที่ปรากฏว่า มีฝีมือและชื่อเสียงยอดเยี่ยม ในทางศิลปวิทยาโดยมีผลงานบุกเบิกและพัฒนาการศึกษาของ ประเทศไทย..."

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ ยังได้พิจารณา ยกย่องเชิดชูเกียรติให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็น "ศิลปินแห่งชาติ" สาขาวรรณศิลป์ ประจำปีพุทธศักราช 2530 อีกด้วย

แม้กาลจะล่วงเลยมาจนกระทั่งแนวคิดและผลงานทางการศึกษาของท่านที่ เคยปฏิบัติในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งรับผิดชอบบริหารงานของกระทรวงศึกษาธิการ จะไม่ปรากฏรูปแบบการดำเนินงานได้ชัดเจนเหมือนในสมัยนั้น แต่ในแง่ของสาระและ คุณค่า ผู้วิจัยพบว่า แนวคิดหลักโดยส่วนรวม นับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจการศึกษาในปัจจุบัน สามารถนำมาพิจารณา เป็นแนวทางปรับปรุง ประยุกต์ วิเคราะห์หารูปแบบสาระ ความเหมาะสมในการจัดการศึกษาแขนงต่าง ๆ โดยปัจจุบันในแผนพัฒนาการศึกษา แห่งชาติในระยะที่ 6 กับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ได้ระบุหลักการเกี่ยวกับการ จัดระบบการศึกษา ไว้ด้วย ๑ ข้อ สรุปได้ดังนี้

"...มุ่งเน้นให้การศึกษากลายเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันตลอดชีวิต เสริมสร้างความรู้ ความคิด ทักษะและทัศนคติให้คนไทยรู้จักตนเอง มีความรู้ความเข้าใจวิทยาการ ศิลปวัฒนธรรมของชาติ รู้จักพัฒนา คุณภาพชีวิตให้สอดคล้องกับการปกครองของประเทศไทยตามวิถีทาง ประชาธิปไตย โดยยึดหลักความเสมอภาคทางการศึกษา ทั้งในระบบ การศึกษาตามหลักการนี้จึงต้องรวมทั้งการเรียนในระบบโรงเรียน

เข้าไว้ด้วยกันเพื่อให้สามารถจัดบริการการศึกษาที่เอื้อต่อการให้บุคคลได้พัฒนาความรู้ ความสามารถของตนตลอดชีวิต..."³

จากหลักการของการจัดการศึกษาดังระบุมไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ที่ได้สรุปมาแสดงไว้ข้างต้นเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าแนวคิดทางการศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยส่วนรวม นอกจากจะสอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการในสมัยที่ท่านบริหารการศึกษาเป็นอย่างมากแล้ว ยังมีคุณค่าและสาระต่อวงการศึกษานในสมัยปัจจุบัน แม้ว่าหากจะพิจารณาในระดับของสภาพแวดล้อมทั้งของสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง จำนวนประชากรที่หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแต่หากพิจารณาให้ถว้นถึงจะพบว่าแนวคิดทางการศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บางประการยังคงแทรกซึมอยู่ตราบนานปัจจุบัน หากแต่ปัจจุบันการดำเนินการบริหารกิจการงานจะมีลักษณะขอบเขตวงงานขยายกว้างขวางออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจุบันระบบสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงจากระบบสังคมเกษตรกรรมมาสู่ระบบสังคมอุตสาหกรรม ดังนั้นการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตร โครงสร้าง การเรียนการสอน นโยบายการบริหารงานจึงย่อมมีลักษณะเฉพาะที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพการณ์แวดล้อมของสังคมตลอดจนความจำเป็นใหม่ ๆ ในสมัยนั้น ๆ เป็นประการสำคัญ

ผลจากการศึกษาค้นคว้าหลักฐานอันได้แก่เอกสารต่าง ๆ และบทสัมภาษณ์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุลนั้น สรุปได้เป็นแนวคิดทางการศึกษาดังนี้

1. ควรจัดการศึกษาทุกระดับให้มีประสิทธิภาพเท่าเทียมกัน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อให้ประชาชนในส่วนต่าง ๆ ของประเทศมีโอกาสและสิทธิเสรีภาพในการศึกษาได้เหมาะสมกับอัศภาพ
2. การศึกษา หมายถึงสิ่งที่ได้ศึกษา และยังเหลืออยู่ในความทรงจำ ซึ่งสามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมเมื่อต้องการ การศึกษาเป็นเครื่องมือให้มนุษย์รู้จัก

³ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี
โครงการทบทวนแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 (ธันวาคม, 2531),
หน้า 11-12.

พิจารณาหาหนทางเลือกสรรสิ่งที่ต้องการ ทำให้หลุดพ้นจากความโง่เขลา ความชั่วและสามารถดำรงชีวิต โดยใช้ความรู้ที่ได้ศึกษามา

3. ผู้มีการศึกษาคือผู้มีสติปัญญา รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักหน้าที่ มีความประพฤติดี รู้จักความดี ความงาม ใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น

4. การศึกษาภาคบังคับเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงต้องจัดให้ทั่วประเทศ โดยเฉพาะการศึกษาประชาชนเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเป็นรากฐานที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ความเป็นประชาธิปไตย

5. การศึกษาทุกระดับตั้งแต่ระดับอนุบาลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา อุดมศึกษา การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาพิเศษ มีความสำคัญเท่าเทียมกัน จึงต้องส่งเสริมการศึกษาทุกระดับและต้องวางแผนการศึกษาให้เต็มรูปแบบและต่อเนื่องกัน

6. การจัดการศึกษา ควรคำนึงถึงสภาพของภูมิภาค สภาพสังคม ความต้องการของท้องถิ่น และความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงควรมีโรงเรียนหลายประเภทในสังคม เพื่อให้เหมาะสมกับนิสัยของคนในประเทศ

7. การศึกษาเป็นของประชาชน ดังนั้นควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด การสร้างและการพัฒนาการศึกษา เนื่องจากประชาชนจะรู้ถึงความต้องการในท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในความรู้ดีเป็นเจ้าของ

8. การศึกษาในส่วนภูมิภาค นอกจากได้รับการส่งเสริมให้มาตรฐานทัดเทียมกับการศึกษาในส่วนกลางแล้ว ยังต้องพัฒนาให้พึ่งตนเองได้ อย่างค่อยเป็นค่อยไป และจัดการศึกษาให้ตรงสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น สามารถให้คนในท้องถิ่นนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาท้องถิ่นของตนต่อไป

9. การศึกษาเป็นการสร้างคนเพื่อพัฒนาประเทศชาติในภายหน้า การจัดการศึกษาคควรคำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและความต้องการของประเทศ ผู้เป็นกำลังสำคัญของการศึกษาคือครู ดังนั้นจะต้องส่งเสริมอาชีพครูให้มั่นคง เพื่อจะได้มีกำลังใจพัฒนามานเมืองต่อไป

10. การศึกษาจะมีคุณภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับครู เป็นสำคัญ ครูควรเสียสละเวลา อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก เพื่อเด็กจะได้มีโอกาสได้ความรู้ และความคิด

11. เรื่องศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ศีลธรรม เป็นสิ่งที่ครูต้องปลูกฝังเน้นการ ปฏิบัติทั้งในและนอกห้องเรียน โรงเรียนควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้นักเรียนรู้จากการทำ กิจกรรม

12. ควรจัดหลักสูตรเก่าและหลักสูตรใหม่ผสมผสานกันคือ เน้นทั้งวิชาการ วิชาชีพ วิชาพลานามัย และหลักพุทธศาสนา เพื่อให้พลเมืองมีความรู้ดี ประกอบอาชีพ ได้ มีกิจกรรมและสุขภาพดี

13. หลักสูตรและแบบเรียน ไม่ควรเน้นการท่องจำมาก จัดเนื้อหาบทเรียน ให้เหมาะกับแต่ละท้องถิ่นและควรรวมบางวิชาที่เข้ากันได้ เป็นวิชาวิทยาการ (วิชาความรู้ รอบตัว) ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนได้รับประโยชน์จากหนังสือเรียนมากที่สุด

14. การเปลี่ยนรูปการศึกษา ควร เป็นไป เพื่อให้ประเทศไทยมีความก้าวหน้า แต่จะประสบความสำเร็จได้ก็ด้วยความร่วมมือ ความสามัคคีของบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ดังเช่นท่านได้ประพันธ์ไว้ว่า

ไม้อ้อกระดานประสานสามัคคี
ตะปูทำหน้าที่ดีหรือไม่
มนุษย์เราเอาอย่างบางเป็นไร
เพื่อจะโคกคอกหาสนธิราชมีนคง

จากแนวคิดทางการศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่ได้ประมวลมา ข้างต้นนั้น นับว่าสะท้อนให้ประจักษ์ชัดถึงความสามารถของท่านซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่าง กว้างขวางทั้งในหมู่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ ท่านเป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำงาน สูง โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องทางด้านการศึกษา ภาษาและศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้สืบเนื่อง จากการศึกษาที่มีโอกาสรับใช้ใกล้ชิดสนองเบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกศเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบกับกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ท่านได้ประสบ ก่อให้บังเกิด ความรู้แตกฉานในหลาย ๆ ทาง เช่น วัฒนธรรม ประเพณี วิทยาการของไทยโดย ทั่ว ๆ ไป จึงปรากฏอยู่เสมอไม่ว่าท่านจะดำรงตำแหน่งอยู่ในหน้าที่ใด ท่านก็อุทิศตน ทำนุบำรุงส่งเสริมภาษาและขยายมรดกกระตุ่น ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ วัฒนธรรมไทยควบคู่ไปกับชีวิตการทำงานของท่าน ยิ่งไปกว่านั้นท่านยังมีความสามารถ

ปรากฏ เบื้องและเชี่ยวชาญอย่างเยี่ยมยอดทางด้านวรรณศิลป์ ดังปรากฏหลักฐานจากงานการประพันธ์ของท่านมากมาย ทั้งนี้เพราะได้มีโอกาสรับใช้ใกล้ชิด เบื้องพระยุคลบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามาแต่เยาว์วัย และได้มีพื้นฐานการศึกษาทางด้านภาษาบาลีและสันสกฤตซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของภาษาไทยอย่างแตกฉานลึกซึ้ง ผลงานของท่านเกือบทุกประเภท ทั้งที่ประพันธ์ด้วยร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษไม่ว่าจะเป็นบทละคร กวีนิพนธ์ สารคดีท่องเที่ยว บทความและเรื่องเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ล้วนมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของคนทุกยุคทุกสมัย มีมากทั้งด้านปริมาณและเปี่ยมด้วยคุณภาพ ท่านเป็นผู้มีความสามารถรอบรู้หลายด้าน สามารถนำชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ประยุกต์ใช้ถ่ายทอดความรู้และศิลปวิทยาการ ทั้งในด้านการศึกษาคณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม อำนวยประโยชน์ในทางสร้างสรรค์แก่งานการศึกษาและสังคม ดำรงรักษาคุณค่าของงานด้านวรรณศิลป์และอักษรศาสตร์ไว้เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติไทย จึงได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติเป็น "ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ประจำปีพุทธศักราช 2530"

ผลจากการวิเคราะห์แนวคิดและบทบาททางการศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น จากเอกสารต่าง ๆ ตลอดจนบทสัมภาษณ์ของท่านนั้น นอกจากจะทำให้ทราบถึงแนวคิดทางการศึกษาในด้านต่าง ๆ ของท่านแล้ว ยังได้รับคุณค่าทางความคิดอย่างมากมาย จากคติในการดำเนินชีวิต กับสาระจากการบริหารกิจการงาน กล่าวคือ หม่อมหลวงปิ่น เป็นผู้บริหารการศึกษาที่มีอุดมคติการศึกษาเป็นหลักในการวางแผนการศึกษา มิใช่แก้ไขแต่ปัญหาเฉพาะหน้า โดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ท่านออกไปสัมผัสกับสภาพแวดล้อมด้วยตนเอง ผสมผสานกับประสบการณ์ที่เห็นว่าเป็นจริง เหมาะสม สอดคล้องสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลในสังคมปัจจุบัน แนวคิดแนวทางในการบริหารงานการศึกษาในสมัยที่ท่านเกี่ยวข้องกับรัชชธิษอบ ประกอบกับท่านมีความรู้ลึกซึ้งนักคิดทางการพัฒนา ทั้งสืบเนื่องจากพื้นฐานทางการศึกษาและการมีโอกาสได้เดินทางไปศึกษาดูงาน ตลอดจนพบปะสนทนากับนักศึกษาในประเทศต่าง ๆ ทำให้ได้เห็นวิธีการจัดการศึกษาหลายรูปแบบ ก่อให้เกิดความคิดที่จะนำแนวคิดและวิธีการที่เหมาะสมมาปรับปรุงประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพการศึกษา วัฒนธรรม และสังคมของประเทศ ซึ่งความรู้ลึกซึ้งนักคิดในการพัฒนานี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยมีพระราชบันทึกว่าการเอาอย่างต่างประเทศโดยไม่คิดนั้น ไม่ดีแน่ แต่เมื่อคิดแล้วเห็นว่ามีส่วนที่จะนำมา

พัฒนาได้ แล้วไม่กล้าทำเพราะเกรงว่าจะเป็นการเอาอย่างเขาดังไม่ดีเหมือนกัน ซึ่งบางครั้งก็นำมาซึ่งความท้อใจ เพราะจะพัฒนาไปสู่ความเจริญ ก็อาจไม่ได้รับการยอมรับเพราะเกรงว่าจะเป็นการเอาอย่างต่างประเทศ ดังแนวคิดที่ท่านคำวิ จะบริหารงานของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในระบบวิทยาลัย (ดูรายละเอียดในบทที่ 4) เพื่อแก้ปัญหา เรื่องที่พัวพันเกี่ยวข้องกันให้อาจารย์และนิสิตมีความใกล้ชิดกันเป็นการ สะดวกในการปกครองดูแลนิสิตเพื่อนำทางไปสู่ความสำเร็จในการศึกษาในที่สุด

ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดที่ท่านคำวิจะเปลี่ยนรูปแบบการปกครองของมหาวิทยาลัย เชียงใหม่จากรูปแบบเดิมที่ปฏิบัติกันอยู่ในมหาวิทยาลัยอื่นในประเทศไทย โดยใช้หลักการปกครองระบบวิทยาลัยในมหาวิทยาลัยซึ่งท่านคาดหวังว่า หลักการดังกล่าวจะนำมาซึ่งประสิทธิภาพทั้งทางด้านการวิชาการและการเสริมสร้างบุคลิกภาพของนักศึกษาที่พึงประสงค์ ควบคู่ไปกับระบบสังคมแบบใหม่ของการปกครองดังกล่าวนี้ยังถือความใกล้ชิดระหว่างอาจารย์และนักศึกษา ตลอดจนความผูกพันระหว่างเหล่านักศึกษาซึ่งรูปแบบของ College life น่าจะนำมาซึ่งหนทางในการถ่ายทอดความรู้ ทัศนคติ บุคลิกภาพ และสติปัญญาให้แก่กันได้อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าหลักการของ College life ดังกล่าวน่าจะสืบเนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้ พื้นฐานการศึกษาอบรมที่ท่านได้รับการหล่อหลอม เป็นระยะเวลา ๑ ปีเศษ ขณะศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ ซึ่งก็มีรูปแบบการปกครองระบบวิทยาลัยในมหาวิทยาลัย ประสบการณ์เหล่านี้จะแทรกซึมอยู่ในจิตใจของท่าน ประกอบกับผู้วิจัยพบว่าอุปนิสัยส่วนตัวของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ข้อหนึ่งคือความเป็นผู้ใฝ่ศึกษาหาความรู้ด้วยเป็นนิจ ความช่างสังเกตและท่านเป็นผู้มีสติปัญญาสูง ซึ่งเป็นคุณลักษณะของแนวคิดในการพัฒนาที่ผสมผสานจนเป็นบ่อเกิดของการเพียรพยายามนำระบบการปกครองในรูปวิทยาลัยในมหาวิทยาลัยมาประยุกต์พัฒนาทดลองใช้ในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ นั่นคือการนำมาซึ่งประสิทธิภาพและสาระประโยชน์เพื่อสนองตอบความตองการอย่างสูงสุด

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยใคร่ขอยกย่องในความคิดก้าวหน้า สร้างสรรค์ ตลอดจนความพากเพียรพยายามที่ท่านได้อุทิศสาคำเนนการ เติร์ยมการจกตั้ง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่อย่างรอบคอบ มีระบบระเบียบ ประกอบไปด้วยความคิดที่ชัดเจนในการวางแผนงานต่าง ๆ อย่างแท้จริงก่อนจะลงมือปฏิบัติเพื่อเจตนารมณ์ที่จะทำใ้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เจริญก้าวหน้ามีคุณภาพทัดเทียมกับต่างประเทศ อนึ่งการจกการปกครองระบบวิทยาลัยในมหาวิทยาลัยอาจจะเป็นแนวทางแก้ปัญหาและการเสริมสร้างบุคลิกภาพแบบใหม่อีกประการหนึ่ง ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างไปจากระบบเดิมในการอุดมศึกษาของไทย แต่ก็มีอาจสรุปได้ว่าแนวทางใหม่นี้จะมีรูปแบบที่เหมาะสมกับสังคมไทยหรือไม่ เพราะแนวทางการดำเนินการในทางปฏิบัติยังจำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบในด้านต่าง ๆ อาทิ งบประมาณ สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ ทรัพยากรบุคคลอย่างเพียงพอ จึงจะสามารถจกการศึกษาตามหลักการดังกล่าวข้างต้นให้เจริญก้าวหน้าบรรลุเป้าหมายได้

หากจะมองผลงาน และแนวคิดทางการศึกษา ของหม่อมหลวงปิ่น เป็นภาพรวมจะเห็นได้ว่ามีสาระสำคัญนา ๆ ประการ นับเป็นคุณค่าต่อการนำมาปรับปรุงประยุกต์เพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการศึกษาสืบต่อมาจนปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า สาระสำคัญบางส่วนยังมีความสอดคล้องกับความมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติพหุศักราช 2520 ในข้อที่มุ่งปลูกฝังสำนึกและสร้างเสริมพฤติกรรมที่เหมาะสมในฐานะพลเมืองของประเทศ การเสริมสร้างคุณลักษณะของบุคคลในเชิงสติปัญญาความคิด ในแง่ความสามารถในการประกอบอาชีพ ตลอดจนการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อม ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า จุดเน้นในแนวความคิดของท่านถือหลักว่า "ควรจกการศึกษาทุกระดับให้มีประสิทธิภาพเท่าเทียมกัน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อให้ประชาชนในส่วนต่าง ๆ ของประเทศมีโอกาสและสิทธิเสรีภาพในการศึกษาได้เหมาะสมกับอัตรภาพ" ดังที่ผู้วิจัยได้สรุปเป็นแนวคิดของท่านดังปรากฏอยู่ในแนวคิดข้อแรก จากแนวคิดทั้งหมดจำนวน 14 ข้อข้างต้นแล้ว และเพื่อเป็นเครื่องยืนยัน ผู้วิจัยเห็นสมควรหยิบยกคำกล่าวของหม่อมหลวงปิ่นมาแสดงประกอบด้วย ดังนี้

...โลกเราต้องการคนแปลก ๆ อย่างที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ การที่เรา มีการแบ่งแยกการศึกษาเป็นสายวิชาต่าง ๆ นั้น เช่น ภาษาและ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ เป็นการศึกษาส่งเสริมเอกลักษณ์ของบุคคลอย่างหนึ่ง คือให้โอกาสแก่ผู้เรียนใหม่ทีเลือกได้ตามความถนัด ฉะนั้นผู้เรียนในโลก นี้หรือในประเทศใดเหมือนกันหมด เราก็จะทนไม่ไหว ขอให้ลองนึก ดูเพียงวาคน 5 หรือ 10 คน ล้วนแต่มีความคิดความสามารถและ ทำอะไรเหมือนกันหมด เราอาจจะหมดความสนใจ (interest) ในบุคคลเหล่านั้น ถ้ายังมีคนเหมือนกันมากเพราะได้รับการศึกษา เหมือนกันหมด คนก็จะเหมือนปลวกหรือไส้กรอกกระป๋องที่ทำโดย เครื่องจักรก็แสนกลานก็เหมือนกันทั้งนั้น ทำให้ความน่าสนใจ ใน มนุษยชาติหมดสิ้นไป... การศึกษาแบบ เป็นไปตามแนวประหนึ่ง สร้างคนด้วย เครื่องจักร เสียมาก คือต้องการฝึกคนไวโซใหม่จำนวน มากพอแก่การ การสร้างคนเช่นนี้เป็นไปในทำนองการศึกษาแบบ สปรตาคือทำให้ชาติหนึ่ง ๆ มีกำลังเข้มแข็งก็จริงอยู่ แต่มีได้ เป็น การบำรุงความเจริญของโลก เพราะทำให้พลโลกเหมือนหรือคล้าย กันไปหมด จึงต้องบำรุงทั้งบุคคลส่วนรวม และบำรุงเอกลักษณ์... การบำรุงคนเปรียบเหมือนการเขียนรูป ข้างที่เก่งจริง ๆ เขาไม่ เขียนภาพเหมือนกันเลย รอยรูปก็ผิดกันทั้งร่อง ถึงแม้รูปใดใครคา แพงเพียงใด ก็ไม่เขียนซ้ำอีก ภาพผู้มีอติ ๆ แปลก ๆ กัน ประดับ หอแสดงรูป (Gallery) ทำให้ห้องสวยงามและมีความ มาก อยากรู้ การส่งเสริมบำรุงคนใหม่ความสามารถแปลก ๆ กัน โลกก็จะ เป็นโลกที่สวยงามและมีความมากเพียงนั้น ของอื่น ๆ ใน โลกนี้แยกธาตุใด เราจึงหาทางบำรุงเหมือนกันได้ เช่นทองเหลือง กัญชั้โตใหญ่โตด้วยยากซึ่ชนิดเดียวกัน หรือคนไม่จำพวกใดก็บำรุง ด้วยปุ๋ยชนิดเดียวกัน แต่ชีวิตมนุษย์แยกธาตุไม่ใด จึงไม่ควรที่จะ บำรุงชีวิตมนุษย์ด้วยวิธีเดียวกันทั้งโลก ขบวนการสร้างให้เรามีชีวิต และความสามารถแปลกกัน เราจึงควรต้องบำรุงตามธรรมชาติ คือ ส่งเสริมเอกลักษณ์ของบุคคล...

จากคำกล่าวข้างต้นสะท้อนถึงแนวคิดของหม่อมหลวงปิ่นที่มุ่งเน้นว่าการจัด การศึกษาจะต้องคำนึง เอกลักษณ์ของบุคคลที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นท่านจึงเห็นควรให้ หลักสูตร เปิดโอกาสให้บุคคลศึกษาได้ตามความสามารถและความสนใจของแต่ละคน ที่แตกต่างกัน แนวคิดของท่านนี้จะเห็นได้จากกรริ เริ่มจัดตั้งโรงเรียนมัธยมแบบ

⁴ปิ่น มาลากุล, ปรากฏการณ์วิชาครูมัธยม "หลักการศึกษา" (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2491), หน้า 84-85.

ประสมที่โรงเรียนสุรนารีวิทยา โดยเพียรพยายามที่จะทดลองจัดหลักสูตรการศึกษาแบบประสมเพื่อให้โอกาสแก่เยาวชนได้เลือกเรียนตามความสนใจ สติปัญญาและความถนัดต่าง ๆ กัน ดังปรากฏความคิดเห็นในบันทึกของท่าน ดังข้อความต่อไปนี้

...นอกจากนั้น อาจมีโรงเรียนทั้งอาชีวศึกษาสอนวิชาสามัญครึ่งวันในตอนเช้า และสอนวิชาอาชีพครึ่งวันในตอนบ่าย ซึ่งอาจเรียกว่าโรงเรียนวิสามัญศึกษา โรงเรียนวิสามัญศึกษานี้จะเหมาะกัมนิสัยของประชาชนส่วนมากกว่าโรงเรียนอาชีวศึกษา เพราะวิชาสามัญ เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ก็ได้เรียน (เว้นภาษาต่างประเทศ) ซ้ำยังได้เรียนวิชาอาชีพด้วย เมื่อนักเรียนได้เรียนวิชาชีพอ่างเดียวกันในตอนบ่ายติดต่อกันหลาย ๆ ปี อาจมีใจรักวิชาชีพนั้น ๆ ไปเองในภายหลังก็ได้ เขาใจว่าวิธีนี้จะดีที่สุด เพราะไม่ฝืนใจ...⁵

ซึ่งแนวคิดหลักของหม่อมหลวงปิ่นดังกล่าวนั้นมีสาระสำคัญสอดคล้องกับแนวนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐ ในหมวดที่ 2 ของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ที่กำหนดว่า

...รัฐยังถือว่าการส่งเสริมและการบำรุงการศึกษามีความสำคัญระดับสูงยิ่งแห่งกิจการของรัฐ โดยเน้นให้ประชากรมีความเสมอภาคทางการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งการจัดการศึกษาแก่ผู้ยากไร้ ผู้มีความพิการทางร่างกาย จิตใจและผู้อยู่โอกาสทางการศึกษา หามาตรการช่วยเหลือผู้ยากไร้ให้ได้รับการศึกษาตามควรแก่ศักยภาพ...⁶

จากความคิดริเริ่มของหม่อมหลวงปิ่นในการปรับปรุงพัฒนาการมัธยมศึกษา จะเห็นว่าในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 จึงกำหนดให้มีวิชาอาชีพแทรกอยู่ทุกระดับและเปลี่ยนประเภทจาก 7 ปี เป็น 6 ปี มัธยม 6 ปี หลักสูตรมีกำหนดให้มีวิชาอาชีพพบในตัวเองมากขึ้นตามความต้องการของผู้เรียน ความสำเร็จของหลักสูตร 2521 อยู่ที่ความสามารถ ความเข้าใจของการนำหลักสูตรไปใช้และนี่คือผลแห่งความยากนั้น ทำนุบำรุงจะให้การศึกษาสนองตามเอกัตภาพ

⁵ปิ่น มาลากุล, พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการศึกษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2526), หน้า 14-15.

⁶สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) (กรุงเทพมหานคร: 2532), หน้า 36.

แม้ในปัจจุบันโรงเรียนมัธยมแบบประสมจะไม่ปรากฏรูปแบบ หลักการ
 คำเนิงานบริหารกิจการเหมือนในสมัยของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่หลักการของ
 โรงเรียนมัธยมในปัจจุบันที่บรรจุวิชาบังคับและวิชาเลือกทั้งวิชาสามัญ อาชีพ ศิลปะ
 คนตรีให้เลือกเรียน อาจกล่าวได้ว่าสืบเนื่องมาจากแนวคิดและหลักการของความมุ่งมั่น
 พยายามจัดการศึกษาให้สนองตอบเอกลักษณ์ของบุคคล ที่ท่านได้ร่วมทุ่มเทแรงกายแรง
 ใจจนกระทั่งคนไม่มีมัธยมศึกษาแตกกิ่งใบ ผลิดอกชูช่อไสว ในอดีตได้กลายพันธุ์ไปจาก
 เคมีที่โรงเรียนสุรนารีวิทยาเมื่อกาลเวลาผ่านไป แต่ก็นำภูมิปัญญาในหลักการส่งเสริม
 ความถนัด ความสามารถ ความสนใจของแต่ละบุคคล ตลอดจนให้โอกาสผู้มีความถนัด
 ปกติทางร่างกาย จิตใจ โดยมีโรงเรียนศึกษาพิเศษที่ยังปรากฏอยู่ในการดำเนินงาน
 ในปัจจุบัน

ผู้วิจัยเห็นว่าในการจัดการศึกษาแต่ละระดับย่อมต้องอาศัยเวลาดำเนินการ
 อย่างต่อเนื่อง มีการติดตามผลเป็นระยะ ๆ ฉะนั้นหากผู้บริหารงานการศึกษาในสมัย
 ปัจจุบันได้ศึกษาถึงโครงการศึกษาต่าง ๆ ในอดีตและงานที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบันอย่าง
 ลึกซึ้งกว้างขวาง ก็อาจจะนำมาซึ่งแนวคิดในการปรับปรุงให้เข้ากับสภาพการณ์แวดล้อม
 ในปัจจุบัน โดยไม่จำเป็นต้องเริ่มงานใหม่ทุกเรื่องไป อาทิ แนวความคิดในการจัด
 หลักสูตรโรงเรียนมัธยมแบบประสม ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า เป็นหลักการแนวทางที่สามารถ
 สนองตอบต่อเอกลักษณ์ของบุคคล ตลอดจนการปลูกฝังความรักความชื่นชมต่อวิชาชีพแก่
 ผู้เรียน โดยเฉพาะสังคมไทยในสมัยปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงบทบาทเข้าสู่ประเทศ
 กึ่งอุตสาหกรรม

นอกจากนี้ยังค้นพบว่าหม่อมหลวงปิ่น มีแนวคิดที่เด่นชัดเกี่ยวกับการพัฒนา
 โดยเฉพาะการพัฒนาชนบทในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ดังที่ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิด
 ดังกล่าว ปรากฏในข้อที่ 8 ข้างต้นแล้วว่า "การศึกษาในส่วนภูมิภาค นอกจากจะ
 ได้รับการส่งเสริมให้มีมาตรฐานทัดเทียมกับการศึกษาในส่วนกลางแล้ว ยังต้องพัฒนา
 ให้ทั้งตนเองได้ อย่างค่อยเป็นค่อยไป และจัดการศึกษาให้ตรงสภาพความเป็นจริง
 ของท้องถิ่น สามารถให้คนในท้องถิ่นนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาท้องถิ่นของตนต่อไป"

แนวคิดของหม่อมหลวงปิ่น เกี่ยวกับการมุ่งมั่นในหลักการที่จะพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคให้มีความเจริญก้าวหน้า เกิดการพัฒนาทั้งทางวัตถุและจิตใจ เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้ ดังแนวคิดของท่านที่ถ่ายทอดมาสู่โครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค ซึ่งเกิดจากการศึกษาค้นคว้าปัญหาสภาพแท้จริงของท่านอย่างจริงจัง เป็นการวางแผนแก้ไขปัญหาในระยะยาว เพื่อให้สถานศึกษาในชนบทพัฒนาทั้งคุณภาพและปริมาณซึ่งสอดคล้องกับหลักการของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ในหมวดของการบริหารการศึกษาที่ระบุถึงแนวนโยบายกว้าง ๆ เกี่ยวกับการบริหารการศึกษาเอาไว้ว่า "รัฐพึงจัดให้มีเอกภาพในนโยบายการบริหารการศึกษาและยึดหลักการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษา" ทั้งนี้เพื่อกระจายโอกาสทางการศึกษาไปยังท้องถิ่นและให้บุคคลในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง อนึ่งผลงานการขยายงานการบุกเบิกการพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่นของหม่อมหลวงปิ่น เช่น การแบ่งภาคการศึกษาออกเป็น 12 ภาคศึกษานั้นก็เป็นรากฐานที่ส่งเสริมให้การกำหนดแผนงานการพัฒนาท้องถิ่นเข้าสู่เป้าประสงค์ของท้องถิ่น เป็นอย่างมาก

ดังนั้นแนวคิดและบทบาททางการศึกษาของท่านจึงปรากฏเป็นจุดประสงค์สำคัญในการบริหารที่มุ่งจะจัดการศึกษาเพื่อสนองเอกลักษณ์ของบุคคลและพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค อนึ่งหม่อมหลวงปิ่นเป็นผู้บริหารการศึกษาที่มีความสามารถและประสบความสำเร็จในการทำงานสูง ท่านจึงได้รับการยอมรับจากวงการศึกษาระหว่างประเทศด้วย เหตุนี้จึงทำให้ประเทศไทยได้รับความร่วมมือในการพัฒนาการศึกษาแขนงต่าง ๆ อย่างดียิ่งในสมัยที่หม่อมหลวงปิ่นมีบทบาทบริหารงานการศึกษา อาจกล่าวได้ว่าสืบเนื่องมาจากความเป็นผู้นำทางการศึกษาที่มีความรู้ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในทางการศึกษา และการบริหารงานที่มีระบบของท่านในการประสานงานกับบุคลากรต่าง ๆ ผสมผสานกับแนวคิดที่จะส่งเสริมเอกลักษณ์ของบุคคล โดยเฉพาะส่งเสริมพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคของท่าน จึงถ่ายทอดแนวคิดของท่านมาสู่โครงการพัฒนาการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาไม่น้อยกว่า 30 ปี ที่ท่านใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่กับการ

ศึกษาทุกระดับ ท่านได้บำเพ็ญตนทุ่มเทเสียสละเอาใจใส่ต่อการค้นคว้า สำนวจปัญหา
 ควบคู่การสัมผัสกับสภาพเท็จจริงอย่างจริงจัง นับเป็นผู้นำทางการศึกษาที่สมควรแก่การ
 เคารพยกย่องเป็นอย่างยิ่ง ความอดทน ต่อผู้ทำงานโดยมิได้เห็นแก่ความเหนื่อยยาก
 นี้เอง จึงนำมาสู่การวางแผนงานที่สอดคล้องกับสภาพเท็จจริงที่ปรากฏ สนองตอบ
 ความต้องการของสภาพท้องถิ่น จะเห็นได้ว่าโครงการหลายโครงการที่ท่านได้ดำริ
 ริเริ่มไว้ในสมัยนั้นล้วนก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นและสามารถทำให้การ
 ศึกษาเป็น เครื่องมือ เบื้องต้นในอันจะนำมาซึ่งการสร้างรากฐานทางคุณภาพชีวิตของ
 บุคคล ผู้ที่ได้รับการศึกษาตามแนวคิดของท่านนี้จึงได้รับการปลูกฝังทั้งทางสมองและ
 จิตใจ ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมความดีงาม สามารถรู้จักใช้ความคิด ค้นหาหนทางปรับตัว
 เพื่อฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องเผชิญ ดังนั้นท่านจึงเชื่ออยู่เสมอว่ามนุษย์นั้นมี
 สัญชาตญาณอย่างหนึ่งเรียกว่า "Gregarious Instinct" คืออยากอยู่ร่วมกับผู้อื่น
 และมักจะชอบสมาคม กับผู้ที่มีความคิดเห็นเท่าทันกัน

ดังนั้นในสมัยที่ท่านรับผิดชอบการจัดการศึกษาของชาติ ท่านจึงพยายาม
 เป็นอย่างยิ่งที่จะจัดการศึกษาให้สนองตอบเอกลักษณ์ความแตกต่างระหว่างบุคคล
 ทั้งนี้จากคำสัมภาษณ์หม่อมหลวงปิ่น ที่ท่านกล่าวถึงการศึกษาไว้ที่น่าสนใจ น่า
 พิจารณาไตร่ตรองว่า "การศึกษาคือสิ่งที่เหลืออยู่เมื่อได้ลืม เรื่องที่ครูได้สั่งสอน"
 ด้วยเหตุนี้เองการศึกษาจึงเป็นกุญแจในอันที่เบิกทางนำพาให้บุคคลบรรลุจุดหมาย
 ปลายทาง นั่นคือการพัฒนา เสริมสร้างความดีงามขึ้นในตัวบุคคลอย่างฝังแน่นอยู่ใน
 จิตใจ ให้ยึดมั่น ไม่กระทำการต่าง ๆ จากตนเองเป็นหลัก และจะสร้างคุณค่าให้
 เกิดขึ้นในตัวบุคคล และที่สุดจะเป็นทางนำไปสู่ประเทศชาติที่มั่นคง เจริญก้าวหน้า
 เพราะมีกำลังคน หรือประชากรบุคคลที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับแนวทางการดำเนินไป
 ประเทสนั้น ๆ ซึ่งบุคลิกลักษณะรวมของบุคคลที่ได้รับการศึกษามีส่วนรักษาเอกลักษณ์
 ของชาติอีกด้วย นอกเหนือไปจากจะนำการศึกษาที่เหลืออยู่ในจิตใจออกมาพัฒนา
 ตนเอง ซึ่งแนวคิดของหม่อมหลวงปิ่นนี้ จะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับพระบรมราโชวาท
 ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานให้แก่เด็กเรียนเล่าและ
 ลูกเสือ มีความตอนหนึ่งว่า

... ตัวเราเองประจุกตั้งก่อนดินก่อนหนึ่งในภูเขา เราจะรักษา
 กอนดินนั้นแล้วและปล่อยให้ภูเขาทลายนั้น จะเป็นประโยชน์อันใด
 เราจะคงตั้งใจรักษาภูเขา กอนดินนั้นจึงจะอยู่ได้ เมื่อพวกเรา
 ทำใจให้สำเร็จโดยนั้นแล้ว เมื่อนั้นแล้วเราจะได้เหมือนชนกของเรา
 ครั่งสมเค็จพระนเรศวร...

นอกจากที่ได้กล่าวข้างต้นแล้ว ผลการศึกษาวิจัยยังพบว่าหม่อมหลวงปิ่น
 มีแนวคิดที่เด่นชัดอีกประการหนึ่ง ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดนี้ไว้ในข้อที่ 9 กล่าวว่า "การ
 ศึกษาเป็นการสร้างคนเพื่อพัฒนาประเทศชาติในภายหน้า การจัดการศึกษาคควรคำนึง
 ถึงสภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและความต้องการของประเทศ ผู้เป็นกำลัง
 สำคัญของการศึกษาคือครู ดังนั้นจะต้องส่งเสริมอาชีพครูให้มั่นคงเพื่อจะได้มีกำลัง
 พัฒนากันเมืองต่อไป" ทั้งนี้จะเป็นเพราะหม่อมหลวงปิ่นนอกจากจะคลุกคลี
 เกี่ยวข้อง มีบทบาทในการดำรงตำแหน่งทางการศึกษาสูงสักเพียงใด หากแท้จริง
 ความยิ่งใหญ่ของท่านนั้นเนื่องมาจากความเป็นครู ความเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากครู
 และความประพฤติที่เป็นแบบฉบับของครูหาใช่อื่นใดไม่ ท่านเป็น "ครูผู้ยิ่งใหญ่"
 คนหนึ่งของเมืองไทย วิทยฐานะแห่งความเป็นครูได้ซึมแทรกอยู่ในสายเลือด ท่านได้
 ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ความเมตตา กรุณา และความร่มเย็นต่อบรรดาศิษย์ บรรดาคู
 ไม่มีวันสิ้นสุด ท่านมีความรู้ลึกซึ้งพันและภูมิใจในอาชีพครูของท่านเป็นอย่างยิ่ง
 (ดูรายละเอียดแนวคิดเรื่องบทบาทครูกับการศึกษา : บทที่ 4) ประกอบกับท่านมี
 ความคิดว่า หัวใจสำคัญที่จะพัฒนาการศึกษาให้ เป็นไปตามแนวคิดที่วางไว้เช่น การจัด
 การศึกษาเพื่อสนองเอกัตภาพระหว่างบุคคลโดยเฉพาะ มุ่งพัฒนาการศึกษาในส่วน
 ภูมิภาค ตลอดจนแนวคิดอื่น ๆ นั้นจะประสบผลสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีขึ้นอยู่กับ
 ครูและผู้บริหารการศึกษา ซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่ง จะเห็นได้ว่า แม้ว่าการจัดการศึกษา
 ตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติระยะที่ 6 จะได้ดำเนินการมาแล้วถึงครึ่งทาง แต่
 ก็ยังปรากฏข้อบกพร่องในการบริหารงานการศึกษา⁷ ดังนั้นแนวคิดและบทบาทของ

⁷โครงการทบทวนแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 : สำนักงาน
 คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สำนักนายกรัฐมนตรี (ธันวาคม, 2531)

หม่อมหลวงปิ่นที่มุ่งเน้นการผดุงและส่งเสริมอาชีพครูในสมัยที่ท่านรับผิดชอบการจัดการศึกษาด้วยการริเริ่มวางโครงการต่าง ๆ จึงเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่หากผู้บริหารในปัจจุบันจะมุ่งเน้นและพิจารณาวางแนวทางในการส่งเสริมวงการครูให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการศึกษาในปัจจุบัน ก็จะได้ส่งผลให้การศึกษามรรควัตถุประสงค์ได้มากยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่าผลงานการปรับปรุงคุณภาพของวงการครูให้ได้มาตรฐานในสมัยของท่านนั้นนับว่ามีการขยายและต้นตอเป็นอย่างมาก กล่าวคือมีการปฏิวัติ ปรับอัตราเงินเดือน จัดเพิ่มเงินอุดหนุนสนับสนุนโรงเรียนราษฎร์ ตลอดจนการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงถนนประสานมิตร (ต่อมาใช้ชื่อว่าวิทยาลัยวิชาการศึกษาถนนประสานมิตร ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร) นับเป็นสถานศึกษาที่ส่งเสริมวิทยฐานะครูรับผิดชอบพัฒนาการผลิตครูในแนวทาง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างยิ่งในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งบริหารงานการศึกษา คราวนั้นปัจจุบันมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒก็ยังเป็นสถานศึกษาในการสนับสนุนส่งเสริมวงวิชาชีพครูอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้สืบเนื่องจากแนวคิดที่หม่อมหลวงปิ่นมุ่งเน้นการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค เพราะท่านเห็นว่าการพัฒนาประเทศจะเกิดความสำเร็จได้ต้องเริ่มด้วยมีแผนพัฒนาชนบทอย่างมีระบบพร้อมทั้งวางโครงการให้ชัดเจน ดังจะเห็นว่าแนวคิดนี้น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง และแนวความคิดของท่านได้แพร่ขยายออกไปจากระดับท้องถิ่น คือในปัจจุบันกล่าวได้ว่าเป็นงานระดับชาติ มีขอบข่ายงานกว้างขวางรวมทั้งการระดมสรรพกำลังที่มีอยู่ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ส่วนใหญ่ของชาติ สอดคล้องกับแนวคิดของท่านอีกประการหนึ่งว่าการศึกษาคือเครื่องมือสร้างเสริมทั้งวัตถุและสติปัญญา ให้สามารถช่วยตนเองได้ อันจะส่งผลต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมโดยทั่วไป ด้วยเหตุนี้เองจึงนำแนวคิดทั้งสองมาผสมผสานถ่ายทอดออกมาสู่รูปของโครงการฝึกหัดครูชนบทและโครงการศึกษาอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ในชนบท (ดูรายละเอียดในบทที่ 4) อันเป็นแนวคิดและผลงานทางการพัฒนาการศึกษาสู่ส่วนท้องถิ่นในรูปแบบของโครงการต่าง ๆ นั้น นับว่ามีความสอดคล้องกับหลักการของการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งปรากฏอยู่ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 โดยมีสาระและหลักการมุ่งเน้นให้มีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนที่จัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้การศึกษานอกโรงเรียนเป็นการศึกษาที่เข้าถึงประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศและให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

ทั้งนี้ เพราะคำนิยมและความเหลื่อมล้ำของสังคม คุณภาพของการศึกษาระหว่างใน
เมืองและชนบทแตกต่างกัน ดังนั้นการพัฒนาการศึกษาต้องขยายทั้งในด้านปริมาณและ
คุณภาพ ทั้งนี้จะต้องอาศัยระยะเวลาพอสมควร หากแต่ก็เป็นภาระผูกพันของนักการ
ศึกษาในสมัยปัจจุบันจะต้องคำนึงถึง เมื่อใดกล่าวถึงเรื่องนี้แล้วจะเห็นว่ากรมและเอา
ใจใส่ต่อการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคเป็นแนวคิดซึ่งยังคงสอดคล้องและเป็นที่ย
อมรับว่าเหมาะสมกับปัจจุบัน แต่ในทางปฏิบัตินั้นก็ยังไม่ปรากฏผลบรรลุวัตถุประสงค์
ของท่านได้สมบูรณ์นัก จึงยังเป็นแนวคิดที่เป็นอุดมคติการศึกษาอีกประการหนึ่งที่นัก
การศึกษาในปัจจุบันจะต้องเอาใจใส่อย่างจริงจัง กระนั้นก็ตามบทบาทในการบริหาร
งานการพัฒนาการศึกษาสู่ส่วนภูมิภาคและการส่งเสริมวงการครูของท่านก็เป็นรากฐาน
ของการศึกษาในปัจจุบัน ให้สานต่อไปได้อย่างดียิ่ง เช่น ความพยายามของท่านในการ
วางโครงการพัฒนาการศึกษาสู่ส่วนภูมิภาค ทำให้มีการแบ่งภาคการศึกษาเป็น 12 ภาค
เพื่อให้จัดการศึกษาสนองตอบตาม เอกภพภาพได้อย่างถูกเป้าประสงค์ การจัดตั้งศูนย์กลาง
การศึกษาภาคตลอดจนสถานศึกษาที่อาคารต่าง ๆ เช่น ครูสัมพันธ์ และยังคงสร้าง
บุคลากรในหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น จากหลักสูตรศึกษานั่นได้สร้าง "สารนิเทศก์"
ให้เกิดขึ้นซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่นเป็นอย่างดี นอกจากนี้โครงการ
ฝึกหัดครูชนบทก็เป็นรากฐานให้ครูมีบทบาททั้งเป็นนักการศึกษา คืออบรมสั่งสอนให้การ
ศึกษาแก่เด็กโดยความรู้ทางวิชาครูแล้วยังจะต้องผลิตครูในฐานะผู้นำของชุมชนด้วย
จะเห็นว่าแนวคิดและบทบาทของท่านในงานพัฒนาชนบทนั้นมีขอบข่ายกว้างขวางทั้งด้าน
วิชาการและด้านการปฏิบัติ ปัจจุบันจะเห็นว่าแม้วิทยาลัยครูทั้ง 36 แห่งทั่วประเทศ
จะได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่หากพิจารณาให้ดี โครงสร้างแนวปฏิบัติยังคงผสม
ผสานหลักการแนวคิดของโครงการฝึกหัดครูชนบทไว้ด้วย

การใช้วิทยาลัยครูเป็นแหล่งศูนย์กลางในการพัฒนาท้องถิ่น เนื่อง
จากวิทยาลัยครูมีความได้เปรียบในฐานะที่เป็นสถาบันระดับอุดมศึกษาที่ใกล้ชิดกับชนบท
ซึ่งจะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในการ
พัฒนาท้องถิ่น ซึ่งความเคลื่อนไหว บทบาท นโยบายของวิทยาลัยครูในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลง
ไปจากเดิม กล่าวคือ มีการรวมวิทยาลัยครูทั้งหมดเป็นสหวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งหาก
พิจารณาให้ดีแนวคิดหลักที่มุ่งให้วิทยาลัยครูเป็นศูนย์กลางในการผลิตนักศึกษาคือให้
กระจายไปยังท้องที่ต่าง ๆ ทั้งในเมืองและชนบท นับว่าได้วิวัฒนาการมาจากโครงการ

ฝึกหัดครูในชนบทซึ่งได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ไปบ้างเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ซึ่งย่อมพัฒนาไปตามกาลเวลา แต่ครู เหล่านี้ นักศึกษา ครู จะเป็นหัวใจสำคัญในการเป็นตัวแทนต่อการพัฒนาท้องถิ่น ในอันจะทำหน้าที่เป็นผู้ให้การเปลี่ยนแปลง นำสิ่งเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ เข้าไปสู่ท้องถิ่นโดยประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับแนวคิดเดิมของท้องถิ่นใหม่ ลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมในยุคแห่งการเร่งรัดพัฒนาชนบท มิใช่เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถจำเพาะในด้านการศึกษา การสอน หรืออาชีพที่ทำอยู่เท่านั้น โดยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เกี่ยวกับการพัฒนาชนบท โดยให้ความสำคัญที่ตัวครู ดังปรากฏผลงานเป็นโครงการฝึกหัดครูในชนบทที่มีคุณค่าทั้งในอดีตและส่งผลมาถึงปัจจุบันด้วย

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าผลงานอันเกิดจากแนวคิดและบทบาทริเริ่มในการวางแผนดำเนินงานในสมัยที่หม่อมหลวงปิ่นดำรงตำแหน่งมีหน้าที่รับผิดชอบการศึกษาของชาตินั้นจะยังไม่สนองตอบตามอุดมคติของท่านได้สมบูรณ์นัก แต่หากพิจารณาโดยภาพรวมอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาในสมัยที่ท่านบริหารงานนั้น ได้ประสบความสำเร็จในการพัฒนานำความก้าวหน้ามาสู่วงการการศึกษาของชาติ และถึงแม้ความสำเร็จเหล่านั้นในรูปของผลงานทางการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อชาติมากมายที่ได้ประมวลมาทั้งหมดจะเป็นผลงานความร่วมมือของบุคคลากร หน่วยงานต่าง ๆ ก็ได้ร่วมมือกัน มิใช่ความสำเร็จของผู้ใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ส่วนหนึ่งของความสำเร็จนั้นเนื่องมาจากกำริเริ่มต้นวางรากฐานงานที่ดี การกำหนดนโยบายและการวางรูปแบบงาน และการบริหารงานอย่างทุ่มเท เสียสละ อุตุน มีความเข้าใจความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของบุคคลผู้นำทางการศึกษาของชาติ . . . ดังที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เป็นผู้อยู่เบื้องหลังของความสำเร็จทั้งปวงนี้ ผู้วิจัยได้มีโอกาสกราบเรียนถามท่านเกี่ยวกับหลักในการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จนั้นมีประการใดบ้าง ท่านได้ขึ้นกระดาษคำตอบให้ ปรากฏดังนี้*

* ดูจากภาคผนวก

ถาม : ในฐานะที่ท่านเคยเป็นนักบริหารงานการศึกษาของชาติ สร้างสรรค์ผลงานอันมีคุณประโยชน์เป็นอันมาก ท่านมีหลักการใดในการบริหารงาน

ตอบ : หลักการคือ ข้อสัจยสุจริตต่องานที่กระทำ เสียสละให้งานได้ทุกอย่าง เริ่มด้วย เสียสละเวลา ไม่เคยคิดวันใดเป็นวันเสาร์ วันอาทิตย์ เมื่อมีงานทำก็ทำเรื่อยไป ไม่เคยลาหยุดพักผ่อนฤดูร้อน ฤดูหนาว ไม่เคยคิดเอาเปรียบราชการ ใครจะให้บำเหน็จความชอบก็ได้ไม่ให้ก็ไม่ว่าประการใด

สิ่งที่ควรกล่าวถึงอีกประการหนึ่งก็คือ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นอกจากจะได้อุทิศกำลังกาย กำลังปัญญาสร้างความเจริญให้แก่ชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะวงการศึกษาดังกล่าวแล้วนั้น แม้เมื่อท่านสิ้นภาระรับผิดชอบจากกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ท่านก็หาได้หยุดยั้งในการปฏิบัติกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ ท่านยังเกื้อหนุนการศึกษาของเยาวชนจำนวนมากด้วยทุนทรัพย์ส่วนตัวของท่านเอง ซึ่งน้อยคนนักจะกระทำได้เช่นนี้ นอกจากนี้หม่อมหลวงปิ่นยังนับเป็นบุคคลที่เป็นเรียวแรงสำคัญในการมีบทบาทหริเริ่มสนับสนุนการก่อตั้ง "หอวิชาวุฒานุกรณ" เพื่อเป็นสถานที่สำหรับรวบรวมและศึกษาค้นคว้าพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นแบบอย่างของความกตัญญูแก่เวทียและเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างสูงยิ่งและปฏิบัติยิ่งกว่าผู้อื่นใจจะพึงกระทำได้อย่างสม่ำเสมอและสงบเสงี่ยม เช่นท่าน อนึ่งยังถือได้ว่า "หอวิชาวุฒานุกรณ" เป็น "คลังวิทยา" อันยิ่งใหญ่ ซึ่งปวงชนชาวไทยควรถือเป็นมรดกอันล้ำค่าของคณะมหาธีรราชเจ้าไ้พระราชทานไว้ให้ปวงชนชาวไทยศึกษาค้นคว้าอยู่รู้จักหมดสิ้น

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นบุคคลที่เกิดมาเพื่อการศึกษา กล่าวคือท่านปฏิบัติหน้าที่ทั้งในฐานะผู้บริหารการศึกษาและผู้ให้การอบรมสั่งสอน ท่านมีจิตใจผูกพันอุทิศตนเพื่องานด้านนี้มาตั้งแต่เริ่มชีวิต ซึ่งเป็นชีวิตที่ขงามทั้งด้านส่วนตัวและหน้าที่ราชการ ชำรภาพการกระทรวงศึกษาธิการที่รับราชการระหว่าง พ.ศ. 2474-2512 คงจะไม่มีใครที่ไม่เคยเห็นผลงานอันเนื่องมาจากความคิดริเริ่มดำเนินการหรือ

ให้ความสนับสนุนของท่านดังกล่าวของขงจื้อที่เคยกล่าวเอาไว้เมื่อสองพันปีเศษมาแล้วว่า "ถ้ามีเวลา 1 เดือนให้ปลูกผัก ถ้ามีเวลา 10 ปีให้ปลูกผลไม้ ถ้ามีเวลา 100 ปีให้ปลูกคน" ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้า เรื่องแนวคิดและบทบาทของ ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดังที่ได้ประมวลมาทั้งหมดนั้น เป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งถึงบทบาทสำคัญในประการต่าง ๆ ที่ท่านเสียสละอุทิศร่างกาย แรงใจ ตลอดจนทั้งชีวิตเพื่อ "ปลูกคน" ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของท่านที่อุปมาว่า การบำรุงคนเปรียบดังปลูกกล้วยไม้ กล่าวคือ แม้จะต้องใช้เวลาอันยาวนาน แต่เมื่อออกดอกมาให้ชื่นชม ย่อมงดงาม การศึกษาก็เช่นกันสร้างสรรค์ได้ยากแสนยาก ดังที่ท่านได้ใช้เวลาตลอดทั้งชีวิตทุ่มเทเอาใจใส่สร้างสรรค์ เพื่อให้การศึกษาเป็นสิ่งที่ค้ำจุน และงดงามในแนวคิดของท่านย่อมหมายถึง "งามที่จิตใจ" ท่านเปรียบเทียบไว้ในกวีนิพนธ์บทน้อยที่เพิ่ม ไปด้วยสุนทรียภาพและสัจธรรมว่า

กล้วยไม้มีดอกช้า	ฉันทิ
การศึกษาเป็นไป	เช่นนั้น
แต่ดอกออกคราวไร	งามเด่น
งานสั่งสอนปลูกปั้น	เสร็จแล้ว แสงงาม

ข้อคิดเห็น

การวิจัยเรื่องนี้ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ว่าจะศึกษาแนวคิดและบทบาททางการศึกษาของศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ปุชนิยมบุคคลที่สำคัญของวงการการศึกษาไทย ในฐานะที่ท่านได้คลุกคลีเกี่ยวข้องกับนิคมชอขบบริหารงานการศึกษาเป็นระยะเวลาต่อเนื่องยาวนานเป็นลำดับ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2474 - 2512 ท่านได้มีบทบาทสำคัญในการร่วมวางรากฐานการศึกษาของชาติ ตลอดจนบำเพ็ญประโยชน์ต่อประเทศชาติ นับเอนกประการ ถือได้ว่าเป็นบทเรียนที่มีคุณค่าต่อความรู้ ความเข้าใจประวัติการศึกษาของไทย

อนึ่งการศึกษาถึงแนวคิดและบทบาททางการศึกษาของบุคคลนั้นมีลักษณะ เป็นกระบวนการต่อเนื่อง ทั้งผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับการศึกษาถึงแนวคิดและบทบาทของการศึกษาของศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยเห็นควรวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของกระแสความคิดทางการศึกษาในแต่ละช่วงเวลา และควรคำนึงถึงสภาพการณ์พื้นฐานที่ท่านประสบในช่วงระยะเวลาดังกล่าวประกอบพิจารณา

นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นนักการศึกษาที่มีบทบาทบริหารงานการศึกษาเป็นระยะเวลายาวนานถึง 38 ปี ซึ่งตลอดระยะเวลาดังกล่าวท่านได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการกิจอันสำคัญของชาติ สร้างสรรค์ วิวัฒนาการทางการศึกษาในด้านต่าง ๆ กล่าวได้ว่าเป็นรากฐานการศึกษาของชาติ อีกทั้งยังมีส่วนเอื้อต่อการพัฒนาการศึกษาในเวลาต่อมา จึงควรทำการศึกษา วิเคราะห์ผลงานการศึกษาในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งในวงราชการ โดยพิจารณาหยิบยกประเด็นต่าง ๆ ตลอดจนบรรยายละเอียดของสภาพการณ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องสืบต่อมา เพื่อชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงนโยบาย การดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรค และผลสำเร็จของการดำเนินงาน อาทิ ผลงานการริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร โครงการฝึกหัดครูชนบท เป็นต้น ซึ่งปรากฏรูปแบบของการฝึกอบรมนักศึกษาครูโดยการให้ครูกับศิษย์อยู่ประจำในหอพัก หลักการดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพทั้งทางด้านวิชาการและคุณลักษณะของครูที่พึงประสงค์ หากเมื่อกาลล่วงเลยมากแล้วได้ว่าหลักการนี้มีได้นำมาปฏิบัติ ดำเนินการดังที่เคยปรากฏเช่นในอดีต คงเป็นแต่เพียงความใฝ่ฝันของนักการศึกษาสมัยต่อมาที่คำนี้จะสืบทอดเจตนารมณ์ดังกล่าวข้างต้น ดังนั้นควรทำการศึกษาวิเคราะห์ วิจัยเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดและบทบาททางการศึกษาของศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของกระแสความคิดทางการศึกษาในแต่ละช่วงเวลา
2. ควรวิเคราะห์ผลงานทางการศึกษาอันเกี่ยวเนื่องกับแนวคิดและบทบาทของศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล